

PÅL SKEDSMO

Demokratisering og miljøkamp på Kolahalvøya

Abstract

Democratisation and environmentalism on the Kola Peninsula

This article focuses on an exercise in democracy, in this case the cooperation between organisations across the Norwegian–Russian border; how cooperation takes place and, more specifically, how it can lead to an unintended patron–client relationship between the Norwegian partner and the Russian NGO called PiM. For PiM, drawing on the story lines and representations of the democratisation discourse appears to be key. Based on fieldwork in Murmansk, this theme is discussed and it is suggested that PiM in practice makes use of the discourse on democratisation in an instrumental rather than ideological manner. This is evident especially in regard to applications for funding and in interaction with foreign actors. When PiM confronts local bureaucrats and experts, the environmentalists appear to be dismissed as fanatics. This process is identified as taking part within an expert discourse, wherein participation is limited to experts only.

CIVIL SOCIETY | RUSSIA |
ENVIRONMENTALISM | DISCOURSE

I denne artikkelen vil to ulike dimensjoner ved en russisk miljøorganisasjons arbeid bli diskutert. Den ene dimensjonen omhandler organisasjonens ideologiske og praktiske relasjon til sin norske søsterorganisasjon. Den andre dimensjonen går på miljøorganisasjonens utadrettede virksomhet på Kolahalvøya. Dette er to aspekter som er nært forbundet, idet samarbeidet dels er betinget av en felles ideologi og forståelse av det sivile samfunns rolle, mens den utadrettede virksomheten er relevant fordi den viser praktiseringen (kroppsliggjøringen) av denne ideologien i en russisk kontekst. Artikkelen bygger på en diskursteoretisk forståelse, og det vil argumenteres for at det er to diskurser som avtegner seg: en demokratiseringsdiskurs og en ekspertdiskurs.

Organisasjonen som danner det empiriske hovedomdreiningspunktet er Priroda i Molodjozj (PiM). Dette er den russiske søsterorganisasjonen til Natur og Ungdom (NU). Empiri hentet fra samarbeidet mellom de to organisasjonene, og en protestaksjon utenfor Kola atomkraftverk, vil danne bakgrunnen for analysen. Datamaterialet er samlet inn på ett semesters feltarbeid gjennomført i 2004, samt på flere turer tilbake med jevnlig oppdatering siden.¹ Under feltarbeidet deltok jeg på møter, seminarer, demonstrasjoner sosiale arrangementer og annet, samt gjennomførte intervjuer og samtaler. I praksis deltok jeg mest i aktivitetene ved

NORSK ANTROPOLOGISK TIDSSKRIFT

VOL. 18 NR. 3–4, S. 241–252 © 2007 UNIVERSITETSFORLAGET

ISSN 0802-7285

PiM Murmansk, selv om jeg også var i lokallagene i Apatity og Montsjegorsk ved enkelte anledninger.

Kolahalvøya og Priroda i Molodjozj

I løpet av 1900-tallet gjennomgikk Kolahalvøya en voldsom industrialiseringsprosess, og dette førte også til en tilsvarende befolkningsvekst for å dekke behovet for regulær arbeidskraft. Sovjetiske arbeidere som flyttet nordover ble belønnet med mer ferie og bedre lønn – den såkalte *poljarka*-en. I startfasen av den sovjetiske erobringen av nordområdene ble i tillegg straffanger i en del tilfeller brukt, blant annet til å bygge jernbane (Applebaum 2005). Murmansk ble etablert i 1916 under navnet *Romanov na Murmane*. Lokaliseringen skyldtes Russlands behov for en isfri havn i vest. Etter hvert ble Murmansk en by preget av stort militært nærvær og av at den huset en av verdens største fiskerihavner. Mange byer på Kolahalvøya ble i stor grad bygget opp rundt en hjørnesteinsbedrift: Når man passerer et skilt det står *Gorod Metallurgov* (Metallurgens by), er man på vei inn i Montsjegorsk som har et nikkelverk, mens det i Apatity utvinnes apatitt som brukes til produksjon av kunstgjødsel. *Poljarnye Zori* ligger rett ved atomkraftverket på Kolahalvøya, som en stor andel av byens befolkning jobber ved. Ulike miljøproblemer knyttet til Nikelverkene, lagring av atomavfall, atomkraftverket på Kolahalvøya og annet har blitt viet stor oppmerksomhet i Norge etter Sovjetunionens sammenbrudd. I den samme perioden har befolkningsveksten på Kolahalvøya vært negativ, grunnet lavere forventet levealder, lavere fødselshyppighet og at migrasjonen har gått ut fra regionen (Hansen og Tønnessen 1998:27). Mange flyttet tilbake til det området de opprinnelig kom fra enten det var hva russere gjerne kaller *materik* (hovedlandet), eller tilbake til tidligere sovjetrepublikker som Ukraina og Hviterussland.

*Priroda i Molodjozj*², er russisk for Natur og Ungdom, noe som tydelig indikerer slektskapsfor-

holdet mellom PiM og NU. PiM baserer sitt arbeid på frivillighet, og ble med utgangspunkt i en ungdomsgruppe tilknyttet miljøorganisasjonen Gaia³ etablert i 1999. Noen år seinere ble PiM registrert som en selvstendig, ikke-statlig organisasjon (i det videre vil den engelske forkortelsen NGO benyttes). PiM har sitt hovedkontor i Murmansk, men hadde i 2004 lokallag i to andre byer på Kolahalvøya; Montsjegorsk og Apatity.⁴ PiM har et valgt styre der det sitter representanter fra de ulike lokallagene, og har ansatt en sekretær som jobber ved PiMs kontor i Murmansk. Sekretæren jobber i halv stilling og tar seg av praktiske gjøremål som rapportering og regnskap, kommuniserer med skattemyndighetene og så videre. Da feltarbeidet ble gjennomført fungerte Anna som sekretær samtidig som hun var PiMs valgte leder. Anna ble først ansatt som sekretær, og ved et senere ledervalg ble hun oppfordret til å stille som kandidat. Medlemsmassen består stort sett av *starsjeklassniki i studenty* (eldre skoleelever og studenter) mellom femten og tretti år, som ikke er likegyldige til miljøproblemene (*kotorym ne bezrazlitsjny problemy okruzjajusjsjej sredy*) (PiM 2005). Fordelt på de ulike byene, hadde PiM opp mot åtti medlemmer den perioden feltarbeidet ble gjennomført. Det har gjennom flere år vært store svingninger i medlemstallet, og selv om PiM Murmansk er det klart største lokallaget var det sjelden mer enn ti–femten som deltok på PiMs ukentlige møte. Disse møtene ble avholdt på søndager, og av de som møtte opp var det en gruppe på om lag ti som deltok på så godt som hvert møte. PiMs medlemsmasse i Murmansk bestod med andre ord av en aktiv indre kjerne, og en gruppe medlemmer som deltok mer sporadisk i organisasjonens aktiviteter.

PiM gis i hovedsak norsk støtte av to grunner: Primært for å styrke miljøvernarbeidet på Kolahalvøya, men også for å bidra til demokratiseringsprosessen i Russland. PiM mottar finansiell støtte direkte fra NU, fra blant andre Det norske Miljøverndepartement (kanalisert via NU), og

Barentssekretariatet. For 2004 var støtten NU fikk til sitt Russlandsarbeid på om lag 1,1 millioner kroner. Av dette ble 170,000 kroner kanalisert videre til PiM⁵. Selv om noen av de resterende midlene går til NU sin samarbeidsorganisasjon i Arkhangelsk, Aetas, er hovedbildet at mesteparten av den støtten NU mottar blir igjen i Norge, i all hovedsak for å dekke lønnsutgifter. Relasjonen mellom PiM og NU styres fra NU sitt hovedkontor i Oslo der NU har nedsatt et Russlandsutvalg, samt ansatt en «Russlandssekretær» og en «atomsekretær» til å koordinere samarbeidet. PiMs mål og virkemidler er nedfelt i et strategidokument (PiM 2005), som viser at PiM legger vekt på å øke bevisstheten rundt miljøspørsmål blant befolkningen generelt såvel som blant beslutningstakere, å bidra med løsninger til konkrete miljøproblemer, organisere seminarer, høringer og annet miljørelatert arbeid. PiM jobber for en skjerpet miljøbevissthet hos befolkningen, samt en bedre og mer åpen miljøforvaltning, og er involvert i ulike prosjekter som spenner fra arbeid mot atomkraft til merking av genmodifisert mat. I tillegg er det rimelig å hevde at PiM også ønsker å bidra til en demokratiseringsprosess i Russland. Blant annet deltok flere medlemmer i PiM som valgobservatører ved presidentvalget i 2004. Strategidokumentet henviser ikke eksplisitt til den russiske termen for sivilt samfunn: *grazhdanskoe obsjtsjestvo*⁶, men flere av målene som listes opp som å drive kursvirksomhet, spre informasjon, påvirke beslutningstakere med mer faller naturlig innenfor rammen av det vi normalt forstår med sivilt samfunn. Ser en på for eksempel denne definisjonen av sivilt samfunn, tør det være klart at PiM faller innenfor: «...civil society as an intermediary between the public and the private spheres. [...] a space of citizen-directed collective action, located between the family and the state, and not directed solely toward private profit» (Henry og Sundstrom 2006:5). Ideologi og ikke minst bevissthet om ideologi blant en organisasjons medlemmer, kan være vanskelig

å identifisere. Imidlertid er det i følge Hannerz (1992) slik at ideologien idet minste er «intuitively understood by its instigators as an aspect of their general perspective, and expressed through everyday practices» (Hannerz 1992:104). Dette sitatet peker også på hvorfor hverdagspraksiser bør inkluderes i analysen, fordi disse fungerer som en av ideologiens uttrykkssider. Selv om Hannerz her refererer til «instigators» mener jeg denne forståelsen ikke bare kan anvendes på de som etablerte PiM, men også på de som til en hver tid er medlemmer og med på å forme PiMs ideologi og praksis. Som vi skal se er også NU en viktig premissleverandør i denne sammenhengen. Valg av kampsaker og ideologi er en kontinuerlig prosess der ideologien kan tenkes å være gjenstand for reforhandling og refortolkning etterhvert som nye medlemmer kommer til, og dette kan resultere i nye uttrykksformer. Et annet aspekt ved ideologi og miljøvern er skillet mellom to typer miljøideologier – *two environmentalisms* – der den ene gjerne omtales som konservativ, den andre som radikal, eller henholdsvis *environmentalism* og *ecologism* (Milton 1996:74–78). PiM tilhører nok den konservative fløyen, idet organisasjonen ikke forfekter en radikal omlegging av det russiske samfunnet, men mer en justering av russisk politikk og praksiser på miljøområdet. Uansett hvilken merkelapp man velger å sette på PiM, oppfatter jeg det som fruktbart å forstå dette som del av et ubrutt kontinuum snarere enn som to separate og uforenlige størrelser. Som en del av miljøbevegelsen i Russland, kan man si at PiM er med i en sosial bevegelse. Tarrow (1998) hevder at det minste felles multiplum for sosiale bevegelser er at deres kollektive handlinger er omstridte (Tarrow 1998:3), og definerer en sosial bevegelse som: «collective challenges, based on common purposes and social solidarities, in sustained interaction with elites, opponents and authorities.» (Tarrow 1998:4). Det kan virke plausibelt å plassere PiM innenfor denne rammen, blant annet fordi det

er liten tvil om at PiMs handlinger, slik empirien i det følgende vil vise, er et eksempel på omstridte kollektive handlinger. PiM som representant for miljøbevegelsen har også mange av de kjennetegn Tarrow lister opp, slik som mangel på stabil tilgang på ressurser og adgang til institusjoner. Imidlertid gir Tarrow's definisjon av sosiale bevegelser et noe statisk bilde av prosessene internt i en bevegelse, i det den på mange måter forutsetter at målene er felles, og at de er basert på sosial solidaritet (Tarrow 1998:4). Selv ikke internt i PiM hersker det full enighet om hva organisasjonen skal gjøre, i tillegg skal vi se at det er ulike individuelle strategier i om-løp. Milton (1996) har hevdet at dersom man identifiserer for eksempel en miljøorganisasjon som del av én sosial bevegelse, eller én avgrensbar ideologi kan man miste av syne andre aspekter ved praksisene i denne miljøorganisasjonen. Hun argumenterer for at det er bedre å analysere en *environmentalism* som et kulturelt eller sosialt fenomen (Milton 1996:104). Det blir da relevant å spørre seg hvilke former og uttrykk for *environmentalism* det er PiM eksponerer, og hvilke begrensninger organisasjonen påføres av andre aktører. Det er i dette perspektivet at diskursanalyse blir relevant. Med diskurs forstås et system av utsagn og praksiser som virker *virkelighetskontinuerende* for deltakerne i diskursen (Neumann 2001; Hønneland 2003). Gjennom å skape gyldige representasjoner innen en gitt diskurs formes aktørers persepsjoner og valgmuligheter innenfor diskursen. Som diskusjonen vil vise, er det to typer diskurser som identifiseres, en *demokratiseringsdiskurs* og en *ekspertdiskurs*. Demokratiseringsdiskursen er formet av norsk politikk og bistand blant annet gjennom Barentssamarbeidet. Det er min påstand at denne påvirker – og legitimerer – samarbeidet mellom NU og PiM. Ekspertdiskursen gjør seg gjeldende i møtet mellom PiM og ulike statlige aktører i Russland når PiM søker påvirkning i en gitt sak.

Barentssamarbeidet og diagnostiseringen av Russland

På initiativ fra daværende utenriksminister Thorvald Stoltenberg ble Barentssamarbeidet etablert gjennom Kirkeneserklæringen av 11. januar 1993 (Stoltenberg et al. 1993). Samarbeidet inkluderer regionale og nasjonale myndighetsnivåer i Norge, Sverige, Finland og Russland. Selv om flere land er med i Barentssamarbeidet, er det rimelig å hevde at det er Norge som er pådriver og premissleverandør. Et ønske om økt miljøsamarbeid har vært en av de sentrale drivkreftene bak etableringen av samarbeidet (Stokke 1994). Samtidig springer den norske politikken for å styrke det sivile samfunn og folk-til-folk-samarbeidet i russisk Barentsregion ut av en hovedmotivasjon om «normalisering, regionalisering og stabilisering» (Hønneland 2005:45). Reformtroen var stor på begge sider av det tidligere jernteppet på begynnelsen av nittitallet (Wedel 2001:7). Spesifikt for Barentssamarbeidet var stemningen i begynnelsen preget av generell begeistring, før det via resignasjon har gått over til ny begeistring betinget av mulighetene for petroleumsutvinning (Hønneland 2005:123–129). Mulighetene for utstrakt nærings-samarbeid er et aspekt som gjenspeiles i den aktuelle og mye omtalte nordområdesatsingen, nedfelt blant annet i regjeringens nordområdestrategi (Utenriksdepartementet 2006).

I den diskursive mobiliseringen der Barentsregionen kan hevdes å ha blitt «talked and written into existence» (Neumann 1994:59), følger det også noen spesifikke fortolkninger av hvordan demokrati og naboskap skal styrkes. Norge ønsker generelt å «fremme demokrati og menneskerettigheter i byggingen av et fungerende sivilt samfunn» (Utenriksdepartementet 2005). I Barentsprogrammet for 2004–2006 heter det at man skal arbeide for «å styrke ungdommens aktive deltakelse i utviklingen av egen region» (Barents Euro-Arctic Council 2004). Et viktig ideologisk premiss for norsk støtte til russiske organisasjoner har vært at et styrket sivilt sam-

funn antas å ha en demokratiserende effekt som sådan. Dette danner det ideologiske bakteppet – og dermed de økonomiske forutsetningene – for NU sitt engasjement på Kolahalvøya, i det dette er bakgrunnen for hvorfor NU mottar støtte til sitt Russlandsarbeid. Ideen synes å være at Russland skal gå fra å være et samfunn man antar har vært preget av avmakt og apati, til et samfunn hvor tillit og initiativ vokser innbyggerne i mellom. Et resultat av den diskursive mobiliseringen knyttet til sivilt samfunn og demokratisering er altså et diagnostiseringsapparat som den dominerende part kan anvende på en samarbeidsrelasjon. Dette er del av det vi kan kalle gavens makt (Nustad 2003). Med ideen om å bistå russerne med å bygge demokratiske tradisjoner å la våre egne, patologiseres den pleietrengende (Nustad 2003:104–105). Da er det beleilig at de samme som stiller diagnosen (svake demokratiske institusjoner, passive innbyggere) kan foreskrive resepten. I denne forståelsen blir gjerne det sivile samfunn og NGO-er sidestilt (Fisher 1997), samtidig som NGO-er oppfattes som altruistiske, autonome, samarbeidsvillige, effektive, transparente og som at de bemyndiger aktivistene (Igoe 2003:866). Igoe argumenterer for at «misforståelsen» her beror på at man ser på institusjonen som prosessen *per se*. Selv om det selvsagt er nyanser her, blir denne representasjonen i liten grad utfordret, slik at vi kan si den har hegemoni (Neumann 2001:178). Meningsprodusenter, premissleverandører og finansielle bidragsytere kommer fra Norge (vesten), mens NGO-produsenter og finansielle mottakere holder til på den russiske siden av grensa. Dette taler, som jeg skal komme tilbake til, for at samarbeidet til en viss grad har blitt instrumentalisert. I sum er det dette jeg kaller for demokratiseringsdiskursen innenfor Barentssamarbeidet. Denne diskursen er virkelighetskonstituerende for PiM og NU, gitt det diskursteoretiske premisset om at aktørers virkelighetsoppfatning konstitueres av de diskursive praksiser de er en del av og omgis av (Hønne-

land 2003:10). Det er mot effektene av denne diagnostiseringen, i samarbeidsrelasjonen mellom PiM og NU, vi nå skal vende oppmerksomheten.

Demokrati og passiv ungdom

Medlemmer i PiM besvarte flere ganger mine spørsmål med replikker som: «Dere nordmenn er så opptatt av demokrati. Men hos oss er det ikke sånn. Det vil ikke fungere.» Snarere enn at verdiene er internaliserte, hadde mange av mine informanter et instrumentalisert forhold til denne demokratiseringsdiskursen. Det viser seg for eksempel når det gjelder søknadsskriving, der tilbakemeldinger fra NU eller andre norske og internasjonale aktører vedrørende ulike prosjektsøknader ble debattert på så godt som hvert eneste møte. Ved en anledning ble jeg bedt om å korrekturlese en søknad PiM skulle sende til en annen finansieringskilde enn NU. Her var fyndordene sivilt samfunn og demokratisering godt representert, koplet med beskrivelser som «insufficient knowledge among the population», «passivity among the youth» og «absence of efficient ways of social participation» (PiM 2004). Dette var en type tematikk som jeg ikke hadde observert bli diskutert på møtene til PiM. En mulig tolkning kan være at PiM forholder seg aktivt til demokratiseringsdiskursen først og fremst når organisasjonen må. Dermed ser vi at PiM tar i bruk *project-speak* (Sampson 1996:123); det vil si at PiM spiller på rådende representasjoner og *story-lines* som i det ovenstående, som et ledd i prosessen for å tilegne seg finansiell støtte. Med *storyline* forstår jeg noe som i en setning eller et uttrykk oppsummerer et problemkompleks på en enkel og forståelig måte (Hønneland 2003:10). Gjennom dette tar PiM diskursen i bruk for å tilegne seg en knapp ressurs, nemlig økonomisk kapital. Alt i alt virker det som om PiM praktiserer en form for resignert og instrumentalisert praksis: «PiM jobber med demokrati, men skjønner egentlig ikke hva det handler om. Vi har hatt 15 år med negative erfaringer.

Mange bryr seg ikke om resultater, så lenge det de gjør fremstår som miljøvern» (Raisa, tidligere medlem). Sagt på en annen måte: så lenge aktiviteten til PiM kan gis en gyldig representasjon innenfor en miljø- og/eller demokratiseringsdiskurs, mener Raisa at mange bryr seg lite om i hvilken grad praktiske resultater oppnås. Under samtaler med andre informanter fremgikk det tydelig at motivasjonen for deres engasjement stort sett var av individuell art – og hadde lite med miljøvern og muligheten til å kjempe for et bedre samfunn å gjøre. Det lukrative ved å kunne forbedre språkkunnskapene, knytte internasjonale kontakter, og å lære seg prosjektarbeid, var noe som ble hyppig nevnt i samtaler og intervjuer. Riktignok nevnte de fleste muligheten til å påvirke miljøsituasjonen, men dette var i stor grad en sekundær begrunnelse. Dette kan ha å gjøre med at mange så på PiMs reelle innflytelse som relativt beskjeden: «Vi russere føler ikke at vi har makt eller muligheter til å påvirke. Informasjonsmangelen og 'vakuemet' i media forsterker denne følelsen (...) Jeg tror PiMs innflytelse er begrenset.» (Sonja, tidligere PiM-medlem). Sonja påpekte videre at de som hevder de jobber i en NGO uten å forvente noe i retur blir møtt med stor skepsis, særlig fra den eldre generasjon: «Folk forstår deg godt hvis du jobber i en organisasjon med internasjonale kontakter, men dersom du jobber i en organisasjon som retter innsatsen mot for eksempel gatebarn i Murmansk, blir du hoderystende møtt med: Burde du ikke heller ta deg av dine egne barn?» Det er tydelig at egeninteresse er en helt naturlig og nærmest påkrevd del av motivasjonen bak organisasjonsengasjement. Samtidig er dette for de enkelte medlemmene en måte å til egne seg sosial kapital på.

Poenget med dette er ikke å påstå at det er sensasjonelt at miljøvernaktivister har stor grad av egeninteresse i det de gjør; en interesse som kan gå på bekostning av organisasjonens beste, for eksempel ved konflikter om hvem som skal få reise til utlandet på seminar eller lignende.

Men dette kan tyde på at det ikke er en sterk organisatorisk sosialisering i PiM, i det motivasjonen forblir individuell. Dermed kan man si at demokratiseringsdiskursen ligger åpen også for individuelle strategier, men i hvor stor grad disse individuelle strategiene kommuniseres varierer. Under feltarbeidet observerte jeg hvordan egeninteresse stort sett ble kommunisert backstage, mens altruisme var noe som hørte frontstage til, som i dette tilfellet: Nadia ble intervjuet på kontoret til PiM, med PiMs sekretær i rommet ved siden av. Nadia begrunnet sitt engasjement med altruisme og ønsket om å bidra til samfunnet. Dette var noe hun mente fungerte bedre før, med det hun refererte til som sovjetisk dugnadsånd. Så fort vi kom ut av kontoret og gikk en tur gatelangs og tygget på solsikkefrø, sa hun at for henne lå mye av motivasjonen i å få reise til utlandet og lære seg bedre engelsk og knytte nettverk.

En mulig innfallsvinkel for å forstå forholdet mellom egeninteresse og altruisme, er å se på frivillig arbeid i PiM som en resiprositetsrelasjon. I dette perspektivet blir den innsatsen medlemmer legger ned i form av frivillig arbeid for å bedre miljøsituasjonen, noe de forventer å kunne veksle ut i noen individuelle fordeler senere, for eksempel i form av muligheter til å reise til utlandet og bli bedre i engelsk. Jeppe Linnet har observert noe liknende i en latvisk NGO:

...the public self-idealization of NGO's presenting themselves as self-organizing bottom-up forces of enlightened voluntarism is countered by the empirical observation that people enter these organisational structures because they see them as relations of reciprocity through which they can access certain resources that they desire (Linnet 2003:206).

Dette (mis-)forholdet mellom det empirisk observerte samhandlingsmønsteret og den mer offisielle versjonen som tilkjennegis beror muligens på en resignert og instrumentalisert prak-

sis. Men samtidig er det fortsatt snakk om en resiprositetsrelasjon og ikke en situasjon der enkeltmedlemmer har skjulte motiver og kynisk utnytter den arenaen en NGO tilbyr for å forfølge individuelle mål, selv om det nok også kan forekomme. Et eksempel på en som brukte mye tid på PiM er Raisa, som frontstage ytret: «Jeg er individualist og bryr meg bare om meg selv.» Samtidig var hun en av de dyktigste og mest arbeidsvillige aktivistene.

En likeverdig samarbeidsrelasjon?

Flere ganger under feltarbeidet opplevde jeg at medlemmer i PiM ristet oppgitt på hodet og bare sa «NU». Når jeg spurte hva de mente med det, var forklaringen at «Vi gjør dette fordi NU sier det er viktig». Dette er neppe sunt for den selvstendige funksjonen NU ønsker at PiM skal ha, noe også uttalelser fra aktive medlemmer i NU tyder på: De er svært opptatt av at organisasjonene skal stå på likefot. Foreløpig er dette langt fra tilfelle, særlig av økonomiske årsaker. Her ligger det et paradoks i at mens NU har ønsket å opprette en likeverdig samarbeidsrelasjon, er resultatet på mange måter en form for patron-klient relasjon. Dette forholdet oppstår fordi den ene parten har monopol på en sentral verdi som den annen part er avhengig av å få tilgang til, nemlig økonomiske midler (Henderson 2002:162). Samarbeidet mellom PiM og NU er altså preget av et sterkt ensidig avhengighetsforhold på grunn av en asymmetrisk tilgang på økonomiske ressurser. Gjennom søknadsprosesser og i dialogen med NU, justerer PiM sin aktivitet og politikk. Dette er noe som kan beskrives som «strategies of extraversion» (Igoe 2003:867). Spørsmålet om atomkraft kan tjene som eksempel på dette. Atomkraft opptok ikke PiM i særlig grad i den første perioden etter at organisasjonen ble etablert. Seinere derimot har kamp mot atomkraft blitt en av hovedsakene. Selv om det kan være mange grunner til dette skiftet av fokus, er det nok ikke upåvirket av

økonomiske spørsmål knyttet til hva NU ønsker å støtte av prosjekter. Da NU startet samarbeidet med PiM var det neppe søppelrydding gatelangs i Murmansk man ventet seg at PiM skulle prioritere fremfor å arbeide mot atomkraft. Men slik ble det altså i noen år, i det minste til PiM ble politisk og økonomisk overbevist av NU om at det var andre saksområder som var mer presserende. På denne måten kan en organisasjons mål endres for å tilpasse seg donorens spesifikke ønsker. I PiMs tilfelle vil jeg hevde at denne prosessen foregår på to måter: For det første er det en de facto dreining i PiMs aktiviteter over mot det som blir ansett som relevant med norske øyne. For det andre viser den presumptiv ideologiske dreiningen seg i større grad å være en instrumentell-strategisk nødvendighet ved søknads-skriving og liknende. Dette reflekterer selvsagt at PiM har ervervet seg kunnskap om hvordan man skal skrive søknader, og at et visst nivå av *project-speak* (Sampson 1996:123) må til. Det å spille på gjeldende story-lines og representasjoner innenfor demokratiseringsdiskursen er tydeligvis det som gir klingende mynt i organisasjonskassa. NU sin rolle som premissleverandør kan altså forstås som en flyt av ideologi, der NU som donor har stor grad av definisjonsmakt: Mottakere av finansiell støtte må nyttiggjøre seg støtten, rettferdiggjøre den og tilpasse seg. Slik sett kan donoraktiviteten ses på som en form for «benevolent colonialism» (Sampson 2002), der det flyter penger og definisjonsmakt fra vest til øst, mens søknader går motsatt vei.

Så langt har vi sett på dimensjonen som angår relasjonen mellom PiM og NU, og det samarbeidsspillet PiM der deltar i. Dette er i stor grad preget av avhengighet av økonomiske ressurser, og fører blant annet til en instrumentell bruk av demokratiseringsdiskursen. I det følgende vil jeg belyse hvordan PiM i sin utadrettede virksomhet aktivt søker å påvirke eksperter som tydelig avskriver miljøvernerne som uvitende.

Møte med ekspertene

Sommeren 2004 arrangerer PiM leir på en turba-za ved Imandrasjøen på Kolahalvøya. Turbaza Rus ligger om lag to mil fra Apatity, ikke langt unna Kola atomkraftverk (*Kolskaja Atomnaja Elektrostantsija, KAES*) ved byen Poljarnye Zori. Atomkraft er hovedtemaet på leiren. I forkant av leiren har PiM sendt en søknad til lokale myndigheter i Kandalaksja om tillatelse til å avholde en demonstrasjon i byen, noe som kun delvis innvilges, med henvisning til ny antiterrorlovgivning. PiM har også sendt brev til ledelsen ved KAES med spørsmål vedrørende sikkerhetssituasjonen i forhold til at atomkraftverket har besluttet å forlenge driften av to av de eldste reaktorene.⁷ Imidlertid har ikke ledelsen ved KAES svart på henvendelsen, slik PiM mener de er juridisk forpliktet til. Som en respons på dette besluttet det at PiM på veien til demonstrasjonen i Kandalaksja skal henge opp ulike banner ved innkjøringen til KAES, som ligger langs den føderale riksveien M18 mellom Murmansk og St. Petersburg. Et av bannerne som blir laget har påskriften: *Reaktor 1. Zapusjtsjen 29.06.73. Upotrebit do 29.06.03. Prosrotsjen! (Reaktor 1. I drift fra 29.06.73. I bruk til [Levetid til] 29.06.03. På overtid!)* En gruppe PiM-medlemmer kjører i forveien for å henge opp bannere som hadde påskrifter om den forlengede driften av reaktorene. Om lag en halvtime seinere ankommer resten av deltakerne med buss. Ved avkjørselen til KAES hersker det en spent stemning. På stedet er politi, vakter fra KAES, et TV-team fra en lokal nyhetskanal og noen andre journalister samlet. Fra KAES kommer det to biler kjørende. Ut av den ene kommer KAES sin talsmann og en kvinnelig underordnet. Hun vifter med brevet PiM hadde sendt noen uker i forveien, og spør hvem det er som har skrevet det. Anna trer frem. I løpet av en opphetet diskusjon sier KAES-representanten: *«Vy nazyvaete cebia ekologami i dolzjny sami vse znat, i poetomu my ne stamen vam otvetsjat»* (Dere kaller dere økologer, og skal vite absolutt alt. Derfor svarte vi ikke på spørsmålene deres). Fra

den andre KAES-bilen kommer en annen representant for atomkraftverkets ledelse. Han argumenterer med: *«Vi er vitenskapsmenn, vi vet hva vi gjør»*. I løpet av diskusjonen med ham fremhever Kolia at han er fysiker, tilsynelatende i et forsøk på å unngå å bli vurdert som nok en kunnskapsløs miljøverner og ekstremist. En av KAES-representantene har med seg informasjonsbrosjyrer om KAES. Disse deles ut til de tilstedeværende nordmenn, det vil si til noen representanter fra NU samt antropologen. I brosjyren kan vi lese om det høye sikkerhetsnivået ved atomkraftverket. Plutselig får vi beskjed om at vaktene til KAES har anholdt Ilja mens han 500 meter unna oss hang opp et annet banner. De fleste PiM-medlemmene går inn i bussen og reiser til Kandalaksja, mens vi er to som blir igjen for å få kontakt med Ilja. Ilja sitter inni en av KAES-vaktenes biler og fyller ut et skjema. I mellomtiden snakker vi med sikkerhetssjefen ved KAES. Han forteller at M18 går gjennom forbudssonen (*zapretnaja zona*) rundt KAES: *«Forbudssonen har en radius på 30 kilometer, men i praksis stopper sonen her [peker på veikanten]. Når noen går inn i sonen på 'innsiden' av veien stopper vi dem, når noen er på den andre siden av veien lar vi det gå. I dette tilfellet måtte vi rapportere dere, så er resten opp til dommerne i Kandalaksja. Jeg gjør bare min plikt.»* Et annet eksempel på at håndhevelsen av forbudssonen rundt KAES er inkonsekvent, er det at det er vanlig praksis å tillate bading i det varme kjølevannet (!) fra reaktorene som renner ut i Imandrasjøen innenfor forbudssonen. Etter en tid får Ilja gå, og vi haiker videre til Kandalaksja. Der har PiM hengt opp et banner midt i sentrum av byen med teksten *My xotim snat pravdu. Kogda atomsjtsjiki eto skatsjyt?* (Vi vil høre sannheten! Når skal atomlobbyen fortelle den?). Stemningen er god på grunn av oppmerksomheten aksjonen har fått, og etterpå samles vi i en *stolovaia* (kantinen) for å spise lunsj og det skåles for seieren: *«Za pobedoj»*. På kvelden blir det sendt en rapportasje om hendelsen på to forskjellige tv-kanaler.

Det virker her som om PiMs aktivister prøver å delta i en diskurs forbeholdt ekspertene. I forhold til atomspørsmålet har det blitt identifisert flere rådende diskurser (Hønneland 2003), blant andre en som kalles «the nuclear complex discourse», og som gis følgende karakteristik: «...whose main assumptions is that issues of nuclear safety should be left to the experts, not charlatans, environmental fanatics or the general public» (Hønneland 2003:130). Jeg mener det er rimelig å hevde at denne diskursen – som jeg velger å kalle ekspertdiskursen – gjør seg gjeldende i møtet mellom PiM og representanter fra KAES. Troen på ekspertmeningen er stor, og forakten for lekfolks meninger likeså. En ufri flyt av informasjon er i følge denne diskursen logisk ettersom de som ikke er eksperter ikke anses som verdige til å motta informasjon om et gitt problemkompleks. Det å holde tilbake informasjon blir dermed en rutinesak for blant andre teknokratene og ledelsen ved KAES, og dette er med på å legitimere deres egen posisjon og kompetanse som eksperter. Denne asymmetrien innebærer en tydelig maktrelasjon, idet «the alignments of distributions of meaning with power and material interests through ideology, secrecy and censorship» (Hanerz 1992:100) er vel etablert. Teknokratenes hovedoppgave er å forvalte den til enhver tid gjeldende politikk, ikke stille spørsmål ved den. Dermed kan de nok mene at PiMs protester snarere burde vært adressert til beslutningstakerne i Moskva. Det at representantene for KAES delte ut informasjonsmaterieell til de tilstedeværende nordmennene, men ikke til russerne, kan tyde på at de synes det er viktigere å påvirke norske miljøvernere. Antakelig fordi de visste at de russiske miljøvernere kan knebles til taushet, mens de norske antas å ha påvirkningskraft på, og forbindelser til, norske myndigheter og sistnevntes politikk overfor russisk atomindustri. Dette virker plausibelt i og med at Norge har brukt store beløp på atomsikring gjennom Handlingsplanen for atomsaker (Statens stråle-

vern 2007). Mens de russiske miljøvernere alltid kan ties i hjel, kan KAES ha grunn til å frykte at dersom NU og andre miljøorganisasjoner i Norge får det som de ønsker, vil Norge slutte å subsidiere sikkerhetsoppgraderingen ved KAES. NU er kritisk til denne oppgraderingen fordi det etter deres mening bidrar til å forlenge driften, og dermed forskyve en mulig dekommisjonering av reaktorene langt fram i tid. Dette er et syn PiM deler, og fortsatt forfekter, blant annet var dette bakgrunnen for at PiMs leder i 2007 ønsket å møte Norges statsminister i Murmansk. Imidlertid ble lederen anholdt noen timer av politiet da møtet skulle ha funnet sted. Angivelig var lederen av PiM under mistanke for deltakelse i et bankran (Bellona 2007). En viktig implikasjon av norsk støtte til saker relatert til atomkomplekset, er at utfordringene knyttet til blant annet atomkraftverk og atomdrevne u-båter sett med russiske øyne kan representere en ressurs, som gjennom ulike støtteprogrammer kan veksles inn i utenlandsk kapital, med andre ord en form for miljøutpressing (Darst 2001).

Ekspertdiskursen legitimerer altså ekspertenes makt til å definere hvem som har gyldig kunnskap, nemlig dem selv. Dette er en form for byråkratisk og teknokratisk tilnærming som nok delvis kan forklares med en arv fra Sovjetunionen. Sovjetunionens hang til statlig planlegging og tro på modernisering på vegne av folket, overløt ditto lite til folket. Scott (1998) har analysert hvordan storstilte statlige moderniseringsprosjekter ofte feiler fordi de tar lite hensyn til praktisk lokalkunnskap, det Scott kaller *metis* (Scott 1998:311), og fordi de er preget av en for stor tro på byråkratisk og planmessig ufeilbarlighet:

In sum, the legibility of a society provides the capacity for large-scale social engineering, high-modernist ideology provides the desire, the authoritarian state provides the determination to act on that desire, and an incapacitated civil society provides the levelled social terrain on which to build (Scott 1998:5).

Som Scott selv er inne på, er det rimelig å hevde at Sovjetunionen hadde flere av disse kjennetegnene. Arven etter dette er tydelig i Russland i dag: For det første fordi Russland arvet de sovjetiske institusjonene og i stor grad byråkraten som besatte de ulike stillingene i den russiske sovjetrepublikken. For det andre gjennomfører presidenten i den Russiske føderasjonen, Vladimir Putin, et program som aktivt søker å gjenreise den russiske stat som stormakt gjennom stadig sterkere sentralisering av makt og mer autoritært styresett. Samtidig svekkes det sivile samfunns mobiliseringsevne som korrektiv til statsmakten ytterligere gjennom diverse lovreguleringer. Etter at feltarbeidet ble gjennomført, har lovverket blitt strammet inn på flere sentrale områder, både generelt for NGOer og i forhold til åpenhet rundt beslutningsprosesser som innbefatter miljøspørsmål.⁸ Responsen fra russiske teknokrater viser tydelig at innblanding fra for eksempel miljøvernere sjelden er særlig velkommen, og at den blir sett på som kunnskapsløs og utidig. Både Herzfeld og Hannerz har vist hvordan byråkrati og teknokrati kan oppføre seg nøytralt og insensitivt, samtidig som det har liten aksept for innblanding utenfra (Hannerz 1992; Herzfeld 1992). Det er rimelig å hevde at blant andre representantene for KAES så på PiM-medlemmene som emosjonelle og oppfarende. Det at PiM ofte blir avvist på en slik måte, gjør at det kan diskuteres hvorvidt de aktiviteter som skal lede til bemyndigelse (*empowerment*) blant russiske aktivister, snarere kan føre til en produksjon av avmakt. Min empiri gir ikke noe entydig svar på dette: Noen informanter virket desillusjonerte, mens andre var fulle av pågangsmot. Likevel illustrerer dette poenget hvor vanskelig det kan være å drive såkalt *capacity building*. Et annet poeng er at miljøvern i Russland ses på som et hinder for økonomisk utvikling: «In Russia [...] which is currently searching for a strategy for survival, the new 'ecological paradigm' is perceived as one more Utopia.» (Yanitsky 2000:12). Etter at dette ble skrevet har den økonomiske veksten i Russland vært

stor, men liknende argumentasjon anvendes fortsatt. Blant annet har president Putin hevdet at enkelte land støtter russiske miljøorganisasjoner i et forsøk på å hindre russisk økonomisk utvikling. Dette er uttrykk for en vanlig antakelse i Russland om at relasjoner mellom stater er et nullsumspill (Hønneland og Jørgensen 2006). I dette perspektivet forstås for eksempel norsk organisasjonsvirksomhet i Barentsregionen som et uttrykk for norske (statlige) interesser. Eksempelet over føyer seg inn i dette, blant annet viser det at vilkårene for dialog mellom det sivile samfunn og staten er dårlige. I andre tilfeller har PiMs forbindelser til NU blitt mistenkeliggjort: Komiteen for ungdom og kultur i Murmansk, som lot PiM disponere et kontor, var blant annet kritiske til at PiMs forbindelse til en utenlandsk organisasjon ikke ble «filtrert» gjennom komiteens apparat. Representanter for komiteen mente at det var komiteen som burde kontrollere pengestrømmen fra NU og Norge.

Oppsummering

Diskusjonen har gjennom denne artikkelen dreid seg om samarbeidet mellom en russisk miljøvernorganisasjon og dens norske samarbeidsorganisasjon og premissleverandør. Vi har sett hvordan PiM gjennom sine aktiviteter søker påvirkning i aktuelle miljøspørsmål. PiM velger å forholde seg til demokratiseringsdiskursen i bestemte situasjoner. Dette er ikke nødvendigvis et viktig virkelighetskonstituerende element for hverdagspraksiser og sosiale relasjoner i organisasjonen. Derimot forholder PiM seg, som motaker av finansiell støtte gjennom Barentssamarbeidet, aktivt til demokratiseringsdiskursen i samhandling med norske aktører. Selvsagt er ikke hverdagspraksisene i PiM upåvirket av denne samhandlingen med nordmenn, men jeg fant at denne diskursen ble aktivisert spesielt i samhandling med norske aktører, i søknadsskriving og annet. Dermed har jeg argumentert for at PiMs diskursive praksis er instrumentell, og for at demokratiseringsdiskursen samtidig lig-

ger åpen for individuelle strategier. På individuelt og organisatorisk plan er deltakelse i denne diskursen en måte å skaffe tilgang til sosial og økonomisk kapital. Selv om det er NU sin intensjon å samarbeide på likefot, avtegner det seg et helt klart avhengighetsforhold, der PiM er den underlegne part. For å tekkes sine norske støttepillere justerer PiM seg selv i forhold til valg av saksfelt organisasjonen jobber med. På den annen side er et viktig ideologisk premiss i denne demokratiseringsdiskursen medbestemmelse og påvirkning. Vi har sett hvordan PiM i sin utadrettede virksomhet for å utøve innflytelse har problemer med å bli tatt seriøst av sentrale aktører innenfor russisk byråkrati og teknokrati. Dette har å gjøre med en utbredt ekspertdiskurs som ikke tillater miljøvernere deltakelse i diskursen. Et sentralt poeng her er at PiM og andre miljøorganisasjoner i Russland er avhengige av å bli oppfattet som legitime av deres motparter i blant annet byråkratiet og landets politiske ledelse. Ettersom det er en tendens til å stramme ytterligere inn på det sivile samfunns rettigheter i Russland, ser det dermed ut til at PiMs kamp for aksept er et stadig lengre lerret å bleke.

Noter

1. Feltarbeidet ble gjennomført som en del av masterstudiet, og denne artikkelen er således basert på forfatterens masteroppgave (Skedsmo 2005).
2. Organisasjonens fulle navn er egnet til å ta pusten fra sekretæren når hun tar telefonen: *Murmanskaja oblastnaja molodjoznaja obsjtsjestvennaja ekologitsjeskaja organizatsija «Priroda i Molodjozj»* (Ungdoms samfunns miljøorganisasjonen «Natur og Ungdom» i Murmansk fylke). For enkelthets skyld brukes den russiske forkortelsen PiM.
3. Gaia er Norges Naturvernforbund sin samarbeidsorganisasjon på Kolahalvøya.
4. Organisasjonen har siden opprettet et lokallag i Kandalaksja, mens lokallaget i Apatity er slått sammen med et nyopprettet lokallag i nabobyen Kirovsk.
5. Åshild Selboe, personlig kommunikasjon, Oslo, 19.05.2005.
6. *Grazhdanskoe obsjtsjestvo* har en temmelig formell betydning på russisk, og betyr ganske enkelt borgersamfunn. Det faller utenfor rammen av denne artikkelen og diskutere begreps (russiske) konnotasjoner i detalj, men dette begrepet og tilstøtende begreper

brukes av PiM i noen sammenhenger. For en diskusjon av begrepet i Russland, se Anderson (1996:103).

7. De fire reaktorene ved KAES er trykkvannsreaktorer av typen VVER-440, og skulle normalt vært faset ut etter 30 års drift. Reaktorene ble igangsatt i henholdsvis 1973, 1975, 1982 og 1984. I 2003 og 2004 ble de to eldste reaktorene innvilget drift for ytterligere 15 år, blant annet under henvisning til det forbedrede sikkerhetsnivået.
8. Ny lovgivning vedtatt i 2006 viser dette. Denne krever blant annet at alle russiske NGOer skal dokumentere sin aktivitet årlig til et føderalt registreringsbyrå. Men den kanskje viktigste begrensningen som legges på russiske organisasjoner er at midler de har mottatt fra utenlandske formål ikke skal benyttes til politiske formål. Lovendringene som regulerer NGO-aktiviteten er vedtatt i lovtillegget *Federalnyj zakon ot 10 janvarja 2006 g. N 18-F30 vnesenii izmenij v nekotorye zakonodatelnye akty Rossiskoj Federatsii* (Føderal lov av 10. januar 2006. N 18-F «Endringer i noen av den Russiske føderasjons lover».) Dette vedtaket foreskriver endringer i tre ulike lover. I tillegg har adgang til offentlige høringer blitt begrenset gjennom endringer i *Federalnyj zakon ot 23 nojabrja 1995 g N 174-F3. «Ob ekologicheskij ekspertize»* (s izmenenijami ot 15 aprelja 1998 g., 22 avgusta, 21, 29 dekabrja 2004 g., 31 dekabrja 2005 g., 4, 18 dekabrja 2006 g.) (Føderal lov av 23 november 1995 N 174-F3 «Om økologisk ekspertise» (med endringer av 15. april 1998, 22. august, 21, 29 september 2004, 31. desember 2005, 4, 18 desember 2006)). Lovene er tilgjengelig elektronisk via Føderasjonsrådets hjemmesider (Sovet Federatsii 2007).

Litteratur

- ANDERSON, DAVID G.
1996 *Bringing civil society to an uncivilized place. Citizenship regimes in Russia's arctic frontier. I Civil society. Challenging western models*, redigert av C. Hann og E. Dunn: 99–120. London: Routledge.
- APPLEBAUM, ANNE
2005 *Gulag. De sovjetiske fangeleirene, Aschehoug historie*. Oslo: Aschehoug.
- BARENTS EURO-ARCTIC COUNCIL
2004 *The Barents programme 2004–2006*. Beac.st [sitert 13.03 2006]. Tilgjengelig fra http://www.beac.st/_upl/doc/132_doc_BP%202004%20-%202006%20Short-Eng-V1.pdf.
- BELLONA
2007 *Ecologist detained, barred from meeting Norway's top official*. Bellona.org, oppdatert 07.06.2007 [sitert 12.06 2007]. Tilgjengelig fra http://www.bellona.org/articles/Servetnik_detention.
- DARST, ROBERT G.
2001 *Smokestack diplomacy. Cooperation and conflict in east-west environmental politics*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

- FISHER, WILLIAM F.
1997 *DOING GOOD? The politics and antipolitics of NGO practices*. *Annual Review of Anthropology* 26: 439–464.
- HANNERZ, ULF
1992 *Cultural complexity. Studies in the social organization of meaning*. New York: Columbia University Press.
- HANSEN, ERIK, OG ARNFINN TØNNESEN
1998 *Environment and living conditions on the Kola Peninsula*. Oslo: Fafo Institute for Applied Social Science.
- HENDERSON, SARAH L.
2002 *Selling civil society. Western aid and the nongovernmental organization sector in Russia*. *Comparative Political Studies* 35 (2): 139–167.
- HENRY, LAURA A., OG LISA MCINTOSH SUNDSTROM
2006 *Introduction. I Russian civil society. A critical assessment*, redigert av A. B. Evans Jr., L. A. Henry og L. M. Sundstrom: 3–8. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- HERZFELD, MICHAEL
1992 *The social production of indifference. Exploring the symbolic roots of Western bureaucracy*. New York: Berg.
- HØNNELAND, GEIR
2003 *Russia and the West. Environmental cooperation and conflict*. New York: Routledge.
2005 *Barentsbrytninger. Norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- HØNNELAND, GEIR, OG JØRGEN HOLTEN JØRGENSEN
2006 *Moderne russisk politikk. En innføring i Russlands politiske system*. Bergen: Fagbokforlaget.
- IGOE, JIM
2003 *Scaling up civil society. Donor money, NGOs and the pastoralist land rights movement in Tanzania*. *Development and Change* 34 (5): 863–885.
- LINNET, JEPPE
2003 *An everyday moral economy. NGO activism among young Latvians*. I *Everyday economy in Russia, Poland and Latvia*, K.-O. Arnstberg og T. Borén (red.), 193–212. Huddinge: Södertörns högskola.
- MILTON, KAY
1996 *Environmentalism and cultural theory. Exploring the role of anthropology in environmental discourse*. London: Routledge.
- NEUMANN, IVER B.
1994 *A region-building approach to Northern Europe*. *Review of International Studies* 20: 53–74.
2001 *Mening, materialitet, makt. En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- NUSTAD, KNUT GUNNAR
2003 *Gavens makt. Norsk utviklingshjelp som formynderskap, Makt- og globaliseringsutredningen*. Oslo: Pax.
- PIM
2004 *Application for funding of «Kola Energy Project»*. Priroda i Molodjozh.
2005 *Priroda i Molodëzh'* [sitert 16.04 2005]. Tilgjengelig fra <http://www.pim-murmansk.narod.ru>.
- SAMPSON, STEVEN
1996 *The social life of projects. I Civil society. Challenging western models*, redigert av C. Hann og E. Dunn, 121–142. New York: Routledge.
- 2002 *Weak states, uncivil societies and thousands of NGOs* [sitert 19.01 2005]. Tilgjengelig fra http://www.anthrobase.com/Txt/S/Sampson_S_01.htm.
- SCOTT, JAMES C.
1998 *Seeing like a state. How certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven: Yale University Press.
- SKEDSMO, PÅL
2005 *'Doing good' in Murmansk? Civil society, ideology and everyday practices in a Russian environmental NGO*, FNI-rapport 14/2005. Lysaker: Fridtjof Nansens Institutt.
- SOVET FEDERATSII
2007 *Baza dannyx «Federalnye zakony»*. Council.gov.ru / Graph.garant.ru [sitert 22.05 2007]. Tilgjengelig fra http://graph.garant.ru:8080/SESSION/S__GPOgqYb8/PILOT/main.html.
- STATENS STRÅLEVERN
2007 *Handlingsplanen for atomsaker*. *Handlingsplan.nropa.no*, oppdatert 16.05.2007 [sitert 06.06 2007]. Tilgjengelig fra <http://handlingsplan.nropa.no/?target=NewWindow>.
- STOKKE, OLAV SCHRAM
1994 *Environmental cooperation as a driving force in the Barents region. I The Barents region. Cooperation in Arctic Europe*, O. S. Stokke og O. Tunander (red.), 145–158. London: SAGE Publications.
- STOLTENBERG, TORVALD, JØRGEN OSTROM MOLLER, PAAVO VÄYRYNEN, JON SIGURDSSON, ANDREJ KOZYREV, MARGARETHA AF UGGLAS, OG ANAURIN RHYS HUGHES
1993 *Declaration: Cooperation in the Barents Euro-Arctic region*. *Barentsinfo.org*, oppdatert 11.10.2004 [sitert 01.05 2005]. Tilgjengelig fra <http://www.barentsinfo.org/?deptid=14688>.
- TARROW, SIDNEY
1998 *Power in movement. Social movements and contentious politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UTENRIKSDEPARTEMENTET
2005 *St.meld. nr. 30 (2004–2005): Muligheter og utfordringer i nord*. *Regjeringen.no*, oppdatert 15.04.2005 [sitert 06.06 2007]. Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/Propositions-and-reports/Reports-to-the-Storting/20042005/Stmeld-nr-30-2004-2005-.html?id=407537>.
2006 *Regjeringens nordområdestrategi*. *Regjeringen.no*, oppdatert 01.12.2006 [sitert 05.06 2007]. Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf>.
- WEDEL, JANINE R.
2001 *Collision and collusion. The strange case of Western aid to Eastern Europe*. New York: Palgrave.
- YANITSKY, OLEG N.
2000 *Russian greens in a risk society*. Helsinki: Kikumora Publications.

Pål Skedsmo
Fridtjof Nansens Institutt
psk@fni.no